

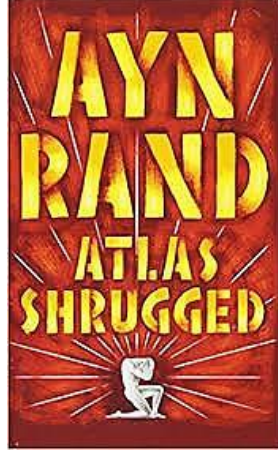
એટલસ શ્રાવ્ડ: એન રૅન્ડ

ઉત્પત્તિ અને ઇતિહાસ - એક નિબંધ

અનુવાદક: અશોક વૈષ્ણવ, અમદાવાદ, ભારત

એટલસ શ્રગ્ગ્સ: ઉત્પત્તિ અને ઇતિહાસ - એક નિબંધ

Turtleback Books દ્વારા પ્રકાશિત ૨૦૦૨ની આવૃત્તિનું મુખપૃષ્ઠ

એન રૅન્ડના સહિત્યિક વિકાસમાં એટલસ શ્રગ્ગ્સ

૧૯૬૦-૬૧ની આત્મચરિત્રાત્મક રૂબરૂ મુલાકાત સમયે એન રૅન્ડએ એટલસ શ્રગ્ગ્સની સરખામણી તેમની બીજી નવલકથાઓ સાથે કરી હતી. તેમનું કહેવું હતું કે તે "નિર્વિવાદ, સંપૂર્ણપણે તેમની જીવન-ભાવના છે. સાહિત્યિક સંદર્ભે તો ખાસ. 'વી ધ લીવીંગ'ને હું સમગ્રતયા મારા પ્રકારનું લેખન નથી માનતી, કારણકે તે ઐતિહાસિક અને પત્રકારત્વને લગતું વધારે છે. 'ફાઉન્ટેનહેડ' મને તાત્વિક રીતે રજૂ કરતી હોવા છતાં, તે મારી ધારણા મુજબની નવલકથા નથી, કારણકે તે એક સમગ્ર જીવનકાળની વાત છે. ૧૮ વર્ષમાં ફેલાયેલો તેનો કર્મ-કાળ મને તેની વિરુદ્ધ પ્રેરે છે. એ કથા-વસ્તુમાટે તે જરૂરી છે, પણ મારી આદર્શ નવલકથાની વ્યાખ્યાસાથે તે સુસંગત નથી." 'એટલસ શ્રગ્ગ્સ' એમના "પ્રકારનું વિશ્વ" છે. ખાસ તો એટલા માટે કે તે "કોઇપણ સંદર્ભે કુદરતી ન હોય તેવાં કથાપોતમાં ઘડાયેલ છે, વળી તે વાસ્તવિક પણ નથી."

જેમાં ચોક્કસ વર્ષોનો ઉલ્લેખ છે અને જેમાં ઇતિહાસનો એક સમયકાળ વણાઇ ગયો છે એવી 'ફાઉન્ટેનહેડ'ની સરખામણીમાં તે "કોઇપણ પ્રકારની પત્રકારત્વની વાસ્તવિકતાથી સંપૂર્ણપણે વિમુખ છે." 'જે રચનામાં મેં માનવીય તત્વમિમાંસાની અમૂર્ત વિચારણા સિવાય બધું જ મેં રચ્યું હોય તેવી રચનાઓ સાથે મને ગોઠે છે. બીજા શબ્દોમાં કહું તો, કથાવસ્તુ એવું હોવું જોઈએ જે સંભવ હોઈ શકે, પણ તે પછીથી તે આગળ તો એમ જ વધવું જોઈએ જેમ તે થવું જોઈએ, હું તેને જે રીતે બનાવવા ઇચ્છું તેવું. એનો અર્થ એટલો જ કે મને અન્ય લોકોની પસંદગી સાથે બંધાઇ રહેવું પસંદ નથી. સાંસ્કૃતિક મુદ્દાઓની વાત આવે એટલે તે અન્યની પસંદગી બની રહે. જ્યારે મને મારા અમૂર્ત વિચારોની મારી પોતાની દુનિયામાં રહેવું પસંદ છે, એટલે તો મારા ખલનાયકોનો ઓપ પણ હું જ આપું છું.'

'એટલસ શ્રગ્ગ્સ'નો ઉદ્ભવ

૩૧ ડીસેમ્બર, ૧૯૪૨ના રોજ પ્રકાશકને 'ફાઉન્ટેનહેડ' સોંપી. તે પૂરી કરતાં પહેલાં જ રૅન્ડના "ચિત્તતંત્ર"માં એક નવલકથા જન્મ લઇ ચુકી હતી... જો કે તેને નવલકથાની રૂપરેખા નહીં, પણ કથાબીજ કહી શકાય.

‘આ નવલકથા હું દિમાગથી નહીં પણ દિલથી લખવા માંગતી હતી, એક એવી નવલકથા જેમાં લાગણીઓ કરતાં વિચારો પ્રબળ હોય.બસ, આટલું જ. મારી પાસે નહોતી કોઈ રૂપરેખા કે નહોતાં સાહિત્યિક પારીભાષિક વિચાર અંગેનાં સૂચન. હતું માત્ર કથા-બીજ, જેના ઉપર હું મારી રીતે કામ કરવા માંગતી હતી.’ ૧૯૪૩ના ઉનાળાના અંત કે તેની આસપાસ, ‘ફાઉન્ટેન્હેડ’ના પ્રકાશન પછીથી તરત જ, એન રૅન્ઁનો તેમના મિત્ર સાથે તેમની નવલકથાઓમાંની નૈતિક જીવનદૃષ્ટિવિષે ટેલીફોન-સંવાદ થયો હતો.

તેમના એ મિત્ર કુ.રૅન્ઁને તેમની ફીલોસોફી બિન-સાહિત્યિક સ્વરૂપમાં લખવામાટે સનજાવી રહ્યા હતા, જેનામાટે તેમને તે સમયે જરા પણ રસ નહોતો. જ્યારે તેમના મિત્રએ ભારપૂર્વક કહ્યું કે આ તેમના વાંચકોની ‘જરૂરિયાત’ છે અને તેથી તેમની એ ‘ફરજ’ બની રહે છે ત્યારે રૅન્ઁનો જવાબ હતો: “ઓહ, તેઓ એવું ઇચ્છે છે? પણ જો હું હડતાળપર હોઉં તો શું થાય? જો દુનિયાની દરેક સર્જક વ્યક્તિ હડતાળ પર ઉતરી જાય તો શું થાય?” તેઓ પોતે જ તેનો જવાબ મિત્રને આપતાં કહે છે: “આના પર તો એક સરસ નવલકથા બને.” અને બીજા દિવસથી “હડતાળ પર ઉતરી ગયેલું માનસ” તેમની પછીની નવલકથાનું કથા-બીજ બની ગયું.

વિચાર વિકાસ પામે છે

પહેલાં તો, એન રૅન્ઁનું માનવું હતું કે ‘એટલસ શ્રઘ્ઘઁ’એ એક “રાજકીય અને સામાજિક નવલકથા” થશે અને ‘ફાઉન્ટેન્હેડ’ની વ્યક્તિત્વવાદની ફીલોસોફીને તેઓ રાજકારણ તેમ જ અર્થકારણમાં લાગુ કરી શકશે.પરંતુ, જેમ જેમ તેઓ આ વિષયપર વિચારતાં ગયાં તેમ તેમ તેમને જણાયું કે “ફાઉન્ટેન્હેડ”માં જે કંઈ કહ્યું તેનાથી તો ઘણું વધારે કહેવા જેવું છે.સ્વાર્થ અને વ્યક્તિવાદનો વિચાર આ પ્રકારની ફીલોસોફીવાળાં માળખાંની વાત માટે પુરતો નથી.તેનાથી તો ઘણું વધારે કહેવા-સમજાવવાનું રહેશે.’

જેવું તેમણે “ હડતાળપરઉતરી ગયેલું માનસ”નાં કથા-બીજને નક્કર સ્વરૂપ આપવાનું શરૂ કર્યું કે તરત જ તેમણે મનુષ્યનાં અસ્તિત્વમાં તેની વિચારશક્તિની ચોક્કસ ભૂમિકા શું છે તે પ્રશ્નનો જવાબ શોધવો પડ્યો.”મને ત્યારે જ જણાવા લાગ્યું હતું કે આ નવલકથા મારી કલ્પનાની મારઘાડની વાત માત્ર નહીં પણ એક બહુ જ મહત્વની અને નવી ફીલોસોફીની નવલકથા બની રહેશે.જો કે ત્યારે પણ તેમનો અંદાજ હતો કે આ નવલકથા ‘ફાઉન્ટેન્હેડ’ કરતાં ટૂંકી થવી જોઈએ.[‘ ફાઉન્ટેન્હેડ’ની સરખામણીએ ‘એટલસ શ્રઘ્ઘઁ’ ૫૫% વધારે લાંબી થઈ છે.]

વિચારપરની પ્રક્રિયા

પછીથી યાદ કરતાં તેઓ કહે છે કે: “એટલસ શ્રઘ્ઘઁ કથા-બીજથી શરૂ થયેલ. તે પછીનું પહેલું પગલું હોય વાર્તાનાં સામાન્ય રીતના તાત્વિક વિકાસ માટે શુ શું જરૂરી બનશે કે આ પ્રકારની વાત કહેવામાટે કયા પ્રકારનો નાયક કે અન્ય પાત્રો જોઈશે તે નક્કી કરવાનું, જેથી પછીથી પાત્રો દાર્શનિક મુદ્દાઓ અને વાર્તાના સામાન્ય પ્રવાહમાંથી બહાર આવી શકે. મારી પાસે વિસ્તૃત રૂપરેખા નહોતી, હતું માત્ર કથા-બીજ.” [નોંધ: એન રૅન્ઁની કથા-બીજની વ્યાખ્યા એટલે કેન્દ્રવર્તી વિરોધાભાસ કે વાર્તાની ‘પરિસ્થિતિ’.]

આમ, મારે એવાં પાત્ર પસંદ કરવાનાં હતાં જે તે પ્રકારની કથાને ભજવી જાણે..... મને કયાં પાત્રો હોવાં જોઈએ તે સાથેની રૂપરેખા તૈયાર કરતાં ઘણો સમય લાગ્યો. ગાલ્ટ અને ડૅન્ની તો તરત જ ગોઠવાઈ ગયાં હતાં. ગાલ્ટનું પાત્ર હું ક્યારે કલ્પી શકી તે તો મને યાદ નથી. તે તો જાણે હંમેશથી મારી સાથે જ હવું તેવું જણાય છે. જ્યારે મને વાર્તાના કોઈ ભાગની શરૂઆત યાદ ના આવતી હોય, ત્યારે સામાન્ય રીતે એવું બનતું હોય છે કે તે વિચાર વાર્તાનો એટલો અંતરંગ હિસ્સો હોય કે હું તેને કામથી અલગ ન કરી શકું, તે વિચાર વાર્તાની ગોઠવણી સાથે સાથે જ હોય. હડતાળની વાતની સ્ફુરણાસાથે જ ગાલ્ટ તો જન્મી ચુક્યો હતો, તો તે પછીથી, 'નાયિકા તરીકે કેવું સ્ત્રીપાત્ર હોવું જોઈએ!' એવું ડૅન્નીનું પાત્ર.

પાત્રોની પૃષ્ઠભૂમિકા

રૅન્ડર જેનેસજો(લડ): એન રૅન્ડમાટે, રૅન્ડર બદલો લેનાર વ્યક્તિ હતો. 'આપણા લાચાર આક્રોશ કે પછી દુષ્ટતાની યાતના સહન કરનાર કે વિરોધ કરનારની લાગણીનું તે પ્રતિક હોઈ શકે. મેં વિચાર્યું કે ઉચ્ચ પ્રકારનાં વ્યક્તિત્વ માટે હિંસાને વ્યવસાય તરીકે પસંદ કરવાનું વ્યાજબી ઠેરવે એવું તે શું હોઈ શકે, તે માટે વ્યાજબી, તાર્કિક આધાર શું હોઈ શકે?" રૅન્ડનો જવાબ: "પ્રબળ આક્રોશ." રૅન્ડરની બદલો લેનાર ફરિશ્તા તરીકેની ખાસીયત હતી: ન્યાય. જેમ ફ્રાંસિસ્કો (દ'અનકોનીય)ની મુખ્ય ખાસીયત હતી - આ દુનિયાના આનંદને માણવો. કોઈની લુંટારા થવાની કે લડાઈખોર થવાની કે શારીરીક હિંસા કરવાની વૃત્તિને હું સારી રીતે સમજી શકું છું. "દુષ્ટતાની દાદાગીરી સાંખી લેવા તૈયાર નથી એવી વ્યક્તિ." - તે જ અહીં ખરી કડી છે.

ડૅન્ની ટૅગર્ટ : તેઓ વારંવાર કહેતાં કે ફાઉન્ટેનહેડમાં ડોમીનીક ફાંકોન પોતાનાં ખરાબ મુડનું એક સ્વરૂપ હતું, તે જ રીતે મારો કાયમનો કંટાળો કે મારી થોડી ઘણી ભૌતિકવાદી વિરોધી લાગણીઓ કે સિધ્ધાંતવાદ વિરુદ્ધ કર્મઠતા, સભાનપણે જેને ખામી કહી શકાય તેવી ખામીઓ જેને કારણે હું મારા એકદંડીયા મહેલમાં રહેતી દેખાઉં છું - એવી કોઈપણ ખામીઓ વગરનાં પોતે એટલે ડૅન્ની. છે. તે એક ક્ષણના થકાવટ વગરની હું છું. એક રીતે તો તમારે એ પણ જાણવું જોઈએ કે ડૅન્નીને પસંદ કરવામાં મારી થોડી સાહિત્યિક હતાશા જવાબદાર છે. થોડી એટલા માટે કે, રોઅર્ક મારો આદર્શ પુરૂષ હતો, પણ ડોમીનીક મારી આદર્શ સ્ત્રી નહોતી. જો તફાવત સમજી શકો તો, તે સારી ખરી પણ આદર્શ નહોતી. હું હંમેશાં મારી જે આદર્શ સ્ત્રીને - ખરેખર તો સ્ત્રી-રોઅર્ક - રજૂ કરવા કલ્પી રહી હતી તે હતી ડૅન્ની."

લીલીઅન રીઅર્ડન: કુ.રૅન્ડના મત મુજબ લીલીઅન રીઅર્ડન "આદમની પાંસળી"માંથી સર્જન પામી છે. "જો રીઅર્ડન બલિ થયેલ ઉદ્યોગપતિનું પ્રતિક હતો, તો તેની અંગત જીંદગીમાં, તેનો પ્રતિસ્પર્ધી એક મવાળ, કૃત્રિમ બૌદ્ધિક જ હોઈ શકે. લીલીઅન, મારી દ્રષ્ટિએ, એક 'ન્યૂ યોર્કર' જેવાં મસાલેદાર ચોપાનિયાંની નમૂનેદાર વાયક બની શકે.

પાલક આયા: "મારી પૂરી લેખન કારકીર્દીમાં એક જ ગૌણ પાત્રનું હોવું તે એક અપવાદ છે. આ એવાં પાત્રો કહી શકાય જે વિના ઉદ્દેશ્ય, સ્વયંભૂ લખાઈ જાય. આવું થવું તે થોડું નવાઈ પમાડે તેવું છે. મારા માટે તે એક વિચિત્ર અનુભવ છે. પ્રેરણાદાયી લેખકો કહે છે તેમ, લગભગ, કોઈ ઉદ્દેશ્ય વગર કથા-વસ્તુમાંથી ટપકી પડેલ પાત્ર, તે છે આયા." જ્યારે રીઅર્ડન મેટલની વિરુદ્ધ અંકુશ દાખલ થઈ રહ્યા

હતા એ સંજોગોનું નિરૂપણ કરતી વખતે મને આયાનાં પાત્રનો વિચાર આવ્યો હતો. "તે સમયે, રીઅર્ડન સ્ટીલને સોંપાયેલ એક આધુનિક, યુવાન, કોલેજે જતા છોકરડા જેવા અમલદારનું વર્ણન કરવાનો, મારો એક માત્ર ઉદ્દેશ હતો." રીઅર્ડનપર જેનો પ્રભાવ હોય તેવો તે યુવાન "ઔદાર્યવાદી" હોવો જોઈએ.

જેમ જેમ તેઓ તેનું વર્ણન કરતાં ગયાં તેમ તેમ તેમને તેમાં વધારે રસ પડતો ગયો, અને "તે એક અમલદારથી કેંક વધારે બનતો ગયો." પછી, જેમ જેમ તેના અને રીઅર્ડન વચ્ચેનાં દ્રશ્યો મેં વિચારવાનું શરૂ કર્યું - શરૂઆતનાં એ દ્રશ્યો યાદ કરો જેમાં રીઅર્ડન તેના વિષે ખાસ પ્રકારની રમૂજ અનુભવે છે - તેમ તેમ તેમ મને તેનામાં ખુબ વધારે રસ પડતો ગયો. તેમાં વધારો જ થતો રહ્યો. મારા ઉદ્દેશ વિના જ. બીજા શબ્દોમાં, પહેલાં તો મારી રજૂઆતના તર્ક પ્રમાણે, આવા નાદાન છોકરા પ્રત્યે રીઅર્ડનને માન થતું જાય જે રોકી ન શકાય તેવું બનતું ગયું. જેવું આ મારા ધ્યાનપર આવ્યું તેવું મને આ પાત્રમાં રસ પડવા લાગ્યો."

અન્ય ગૌણ પાત્રો: રોબર્ટ સ્ટેડલર, એક રીતે, ૧૯૪૭માં એન રૅન્ડએ જેમનો કથાની રૂપરેખાનાં સંશોધન માટે ઇન્ટરવ્યુ કરેલ તે અણુ બોમ્બના જનક જે.રોબર્ટ ઓપ્પેનહૈમર પરથી પ્રેરિત છે. "ઓપ્પેનહૈમરએ મારાં દિમાગમાં ચિત્ર નિશ્ચિત કરવામાં મદદ કરી, જો કે મારાં મનમાં એક આછું સ્વરૂપ તો હતું." એલીનોર રૂઝવેલ્ટ મેં ચેલ્મર્સ માટે એટલાં જ ઉપયોગી નીવડ્યાં જેટલા પ્રમુખ શ્રી હેરી એસ. ટ્રુમેન શ્રીમાન થોમ્પસન માટે ઉપયોગી પરવડ્યા.

કથા-વસ્તુનો વિકાસ

એન રૅન્ડ કહે છે: 'કથા-વસ્તુની શરૂઆત વાર્તાનો વિચાર' તેમ જ જ્હોન ગૅલ્ટ અને ડેન્ઝી ટેગર્ટનાં પાત્રોની સાથે જ થયું. વાર્તાની ઘટનાઓ સંસ્કૃતિનું 'કાર્યવાહીઓમાં વિખરાઈ જવાની ઘોતક બની રહેવી જોઈએ.' પહેલાં તો, માત્ર છૂટક ઘટનાઓની એક શ્રેણી માત્ર તૈયાર થયેલ, પણ રીઅર્ડન / ડેન્ઝીના પરિણયની

ગોઠવણી સાથે સાથે જ રૂપરેખા પણ 'નિશ્ચિત' થતી ગઈ. આ કેન્દ્રવર્તી વિચારને ધ્યાનમાં રાખીને મેં અન્ય અજમાયશી ઘટનાઓને નિર્ધારિત ગુંથણીમાં બાંધી લીધી અને સાથે સાથે મારા મનમાં ચાલી રહેલ કેટલી ઘટનાઓ રાખવી અને કેટલી નહીં તે પણ નક્કી કરી લીધું... જૂદા જૂદા વ્યવસાયના લોકો હડતાળ પર જાય તેવી ઘણીયે અંદાજિત સંભાવનાઓ હતી જે એક ઘટના સ્વરૂપે અંદાજવામાં આવી હતી, તેને દૃષ્ટાંતો તરીકે ત્યારે જ વાપરી શકાય જ્યારે કેન્દ્રવર્તી ઘટનાઓ નક્કી થઈ જાય. તે ઉપરાંત, એ દરેક ઘટનાને દેશનાં વિઘટનમાં ફાળો આપે છે કે કેમ તે કસોટીએ ચકાસવાની પણ હતી.'

આખો દિવસ, બેસી રહેવું અને કથાની વિગતો વિષે વિચાર જ કરતાં રહેવું શક્ય નહોતું, એટલે તેમણે સાથે સાથે સંલગ્ન ઉદ્યોગો અંગે સંશોધન પણ ચાલુ રાખ્યું. 'વિચાર પ્રક્રિયાને વ્યવસ્થિત રાહે કામ પર લેવા માટે મેં કેલીફોર્નીઆના બગીયાઓમાં અનેક ચક્કર લગાવ્યાં હતાં.' તેમણે કથા-વસ્તુની મોટા

ભાગની ગોઠવણી લોસ એન્જલસની સેન ફર્નાન્ડો ખીણમાંનાં તેમનાં રજકાના ખેતરોમાં ફરતાં ફરતાં કરી હતી. કથા-વસ્તુપરની વ્યવસ્થિત શરૂઆત કર્યાના પાંચ જ મહીનામાં મેં એ કામ પુરું કરી લીધું હતું. ત્યારે મને એક મોટી નિરાંત થઇ તેમ જણાયું હતું, અને ખરેખર તો નિરાંત થઇ પણ હતી."

એન રૅન્ડનું સંશોધન

તેમની આ નવલકથા સાથે રેલ્વે, સ્ટીલ જેવા ઘણા ઉદ્યોગો સંકળાયેલ છે જેના વિષે એન રૅન્ડ પણ બહુ પરિચિત નહોતાં, એટલે તેમણે ખાસ્સું સંશોધન પણ કરવું પડ્યું હતું. અમેરીકન રેલરોડ્સ એસોશીએશનના પ્રમુખના સહાયક અને રેલરોડ્સપરનાં અનેક પુસ્તકોના લેખક, રોબર્ટ એસ. હૅન્ની.ને ૧૯૪૬માં આ બાબતે લખેલ પત્રનો હવે પછી અહીં રજૂ કરેલો સારાંશ જોતાં એ પ્રકારનાં કામનો અંદાજ આવે છે -

"આપને યાદ હશે કે લગભગ એક વર્ષ પહેલાંની ન્યુ યૉર્કની આપણી એક મુલાકાત દરમ્યાન આપે મારી રેલરોડ્સના સંદર્ભની નવલકથામાટે કેટલીક હકીકતો મેળવી આપવામાં મદદ કરવાનો પ્રસ્તાવ કર્યો હતો. તેનો લાભ લેવામાટે હું હવે તૈયાર છું.

"મારી નવલકથાની રૂપરેખા તૈયાર થઇ ગઇ છે, અને હવે તે લખવાનું હું શરૂ કરવામાં જ છું. પરંતુ મારે રેલરોડ્સના વિશેષજ્ઞસાથે ચર્ચવા પડે તેવા ઘણા સવાલો છે. શું આપ મને લોસ એન્જલસની કોઇ એવી વ્યક્તિસાથે ઓળખાણ કરાવશો જેને હું આ માહિતી અંગે થોડી તક્લીફ આપું એ માટે તૈયાર હોય? મારે કોઇ મોટી રેલરોડ વ્યવસ્થાનાં સંચાલનના પ્રશ્નો અંગે ચર્ચા કરવી છે, એટલેકે મારે કોઇ એવા સંચાલકસાથે વાત કરવી છે જેને આ અંગે અનુભવ હોય. હું આપણા જેવી જ રાજકીય વિચારધારા ધરાવતી વ્યક્તિસાથે વાત કરવાનું એટલે પસંદ કરીશ કે મારી નવલકથામાં હું મુક્ત વ્યાપાર, ખાનગી ઔદ્યોગિકસાહસિક તેમ જ ખાનગી રેલરોડમાટે ખુબ જ આક્રમક બચાવ કરવાની છું. મેં ધ ફેસિનેટીંગ રેલરોડ બીઝનેસ અને ટ્રેન્સ એ તમારાં બે પુસ્તકો ખુબ રસ અને આનંદપૂર્વક વાંચ્યાં છે. શું આપ મને રેલરોડ વ્યવસાયપર લખાયેલ ખાસ પુસ્તકો વાચવામાટે સૂચવી આપશો? તદ્દપરાંત રેલરોડ કર્મચારીઓમાટે પ્રકાશિત થતાં, જેવાં કે સાન્તા ફે, સામયીક ક્યાંથી મેળવી શકાય તે કહી શકશો? મને ખબર છે કે આવાં સામયીકો સામાન્ય વાંચકોમાટે સહેલાઇથી મળી શકે તેમ નથી, જો કે મારે તો માત્ર થોડા અંક જ જોઇશે, જેથી મને તેની શૈલી અને પ્રકારનો ખયાલ આવે."

તેમનું સંશોધન વાંચન અને રૂબરૂ મુલાકાતો સુધી સિમિત નહોતું. ૧૯૪૮ના તેમના તેમનાં લેખિકા મિત્ર, ઇસાબેલ પેટર્નસન,ને લખેલા પત્ર માં તેમણે ન્યુ યૉર્ક સેન્ટ્રલનાં એક એન્જીનમાં કરેલી સવારીનું વર્ણન કરેલ છે:

"મારી રેલ-એન્જીનની મુસાફરીનું વર્ણન કરવાનું મેં તમને વચન આપ્યું હતું. મને શું લાગણી થઇ તે કહેવા માટે એટલું પુરતું થઇ રહેશે કે તે મારી જીંદગીનો સૌથી મોટો અનુભવ હતો... એન્જીનનું ગતિમાં આવવું અને ગ્રાંન્ડ સેન્ટ્રલની ભૂગર્ભ ટનલની મુસાફરી - એ સૌથી વધારે રોમાંચક ક્ષણો હતી. મેં માનવ તકનીકી સિધ્ધિઓની સર્વોત્કૃષ્ટતાની જે કલ્પના કરી હતી તે બધું જ જીવનમાં પહેલીવાર અનુભવના નક્કર સ્વરૂપે ત્યાં હતું.

“હર્મોન [ન્યુ યોર્ક]માં તેઓએ એન્જીન બદલ્યાં. હું પહેલી વાર ડીઝલ એન્જીનમાં બેઠી. તેમની કાર્યક્ષતા નવાઇ પમાડે તેવી હતી. તેઓએ આ કામ થોડી મિનિટોમાં જ પૂરું કરી નાખેલ. તેઓને મારાવિષે પણ આગોતરી જાણ હોય તેમ જણાતું હતું, તેઓએ એન્જીન બદલવા જેટલી ઝડપ કરી એટલી જ ઝડપથી મારી પણ બદલી કરી નાખી. હું જેવી ડીઝલ એન્જીનમાં બેઠી, તેવા જ કૅબિનમાથી ડોકું કાઢીને હું બહાર જોતી હતી તેના ફોટા પણ તેઓએ પાડી લીધા. ડીઝલ એન્જીનના કર્મચારીઓનો અભિગમ પણ ઇલેક્ટ્રીક એન્જીનના કર્મચારીના અભિગમ જેવો જ હતો. મને એમ હતું કે મારી હાજરી તેમને નડતરરૂપ પરવડશે, પણ તેઓને પણ મારી હાજરી એટલી જ પસંદ પડતી જણાઇ જેટલી મને તેમની હાજરી ગમતી હતી. તેઓ સાશ્વર્ય પ્રોત્સાહન આપતા હતા- પૂરેપૂરી ગુરૂતા છતાં કોઇપણ સવાલના જવાબ આપવા તત્પર.

“મને બધું સમજાવવા માટે કંપનીએ એક મુકાદમને પણ સાથે મોકલ્યા હતા. તેમણે મને ડીઝલ એન્જીનમાંનાં ઉપકરણો, જેવાં કે મૂળ એન્જીન, ઉચ્ચ દબાણનો વિદ્યુત પૂરવઠો, ઉકળતું તેલ અને એવું કેટલુંય બતાવ્યું, જેમાંનું ઘણું મને સમજ પણ ન પડી, પરંતુ, સરવાળે અસર અદભુત રહી. મોટર એકમમાં કાને પડ્યું સાંભળી ન શકાય તેટલો અવાજ હોય છે. બોલીને કંઇ કહેવું શક્ય જ નથી હોતું, જે વિષે વાત કરવી હોય તેની તરફ શાંતિથી આંગળી ચીંધીને કામ લેવું પડે. જો કે સારામાં સારા કોચ કરતાં પણ તેની કેબીનમાંની સફર વધારે આરામદાયક જણાઇ. ઘણી ઓછી ધુજારી, ઓછો ઘોંઘાટ અને ચાલ તો જાણે તરતાં હોઇએ, સરકી રહ્યાં હોઇએ, નીચે પૈડાં છે તેવું જણાય નહીં એવી. દરેક વખતે જ્યારે એન્જીન શરૂ કરે ત્યારે તે ક્ષણ ઝડપી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ ખબર જ ન પડી એટલું સરળતાથી શરૂ થાય. મુખ્ય-ચાલકે તેમની ગાદીવાળી ખુરશી મને બેસવા આપી, જે કોઇ મોટા સાહેબની ખુરશી કરતાં પણ વધારે આરામદાયક હતી....

“બીજે દિવસે, સવારે ૬ વાગે ઉઠીને, મારે એલ્કાહૅટ, ઇન્ડીઆનાથી એન્જીનની સફર કરવાની હતી. રાત્રિ દરમ્યાન, ત્યાંની પહેલી હિમવર્ષા થઇ હતી. અમે બરફમાંથી થઇને મુસાફરી શરૂ કરી ત્યારે હજૂ અંધારું હતું. કર્મચારીગણ અને મુકાદમ નવા હતા. તેમણે મારી સાથે સહુથી સારો સમય વિતાવ્યો. હવે પછીની વાત ખાનગી છે, હું તેમને મુશ્કેલીમાં પડવા દેવા નથી માંગતી: તેમણે મને ડ્રાઇવરની બેઠકમાં બેસવા અને મને જાતે ચલાવવા આપ્યું. તમે માનો કે ન માનો, હવે મેં ટ્વેન્ટિએથ સેન્યુરી લિ.ને ચલાવી છે. તેમણે મને એક નાનાં સ્ટેશનેથી એન્જીન શરૂ કરવા આપ્યું, ત્રણ કર્મચારીઓ મારી પાછળ ઉભીને મારી દરેક હીલચાલને ધ્યાનથી જોતા હતા, જો કે તેઓએ એક પણ કળને હાથ નહોતો લગાડ્યો, અને હું ટ્રેન શરૂ કરીને કલાકના ૮૦ માઇલ સુધી લઇ ગઇ હતી. તેઓએ મારી એટલામાટે માફી માગી કે તેઓ મને ૮૦ માઇલથી વધારે ઝડપની મજા ન કરાવી શક્યા, કારણકે ટ્રેન સમય કરતાં વહેલી હતી.

“નહીંતર મને તેઓ કલાકના ૧૨૦ માઇલની ઝડપનો અનુભવ કરાવત. મને તો જોકે કલાકના ૮૦ માઇલમાં પણ મજા પડી, ખરું જુઓ તો મને આટલી ઝડપ છે તેવું જણાયું પણ નહોતું. ગાડીની ચાલ ખુબ જ શાંત હતી, ઝડપનો અંદાજ જે ઝડપથી થોડી થોડી સેકંડે સીઝનલ્સ આવતાં હતાં તેના પરથી જ આવતો હતો. બધું જોવા જેટલું હું ઉત્સુક હતી, તેટલા જ ઉત્સુક તેઓ મને બધું બતાવવા માટે હતા.

મુકાદમે તો મને ઝડપની નોંધણી કઇ રીતે થાય છે તે બતાવવામાટે એક સીલ પણ તોડી નાંખ્યું હતું. આ નિયમોથી વિપરીત હતું. અમારી સાથે એક નિરિક્ષક પણ એન્જીનવાળા ભાગમાં હતા. તેમણે આવીને જોયું અને નોંધ્યું કે સીલ તુટેલું હતું

“જેની સામે મુકાદમે તેમની સામે મેં કોઇ દિવસ જોયું નહોતું તેવા નિર્દોષ ભાવથી જોઇને જવાબ આપ્યો: “હા, તેને કંઇક થયું લાગે છે.” પછીથી તેઓ મને હેડલાઈટવાળા એકદમ આગળના ભાગમાં પણ લઇ ગયા. તે ભાગ મારી વાર્તામાટે ઘણો અગત્યનો હતો. મુખ્ય-ચાલકની શિકાયત હતી કે તેને ભાગે ખુરશી પર બેસવાથી વધારે ખાસ કોઇ કામ નથી હોતું. મેં કહ્યું કે ‘તો તો તે એક વાર્તા-લેખકમાટે આ એક આદર્શ નોકરી છે કારણકે ત્યાં બેસી બેસી ને તે પોતાની રૂપરેખા લખી નાંખી શકે. મેં તેમને પણ પુછ્યું કે તેઓ કોઇ વાર્તા કેમ નથી લખતા. તેમણે જવાબમાં કહ્યું: “લખીને કરવું શું? સરકાર બધું કર પેટે લઇ જાય.” આ છે કહેવાતા સામાન્ય માણસની સામાન્ય બુધ્ધિ!”

તે પત્રમાં જ તે સ્ટીલ મિલની મુલાકાત વિષે પણ લખે છે:

“શિકાગોમાં મને ઇન્લેન્ડ સ્ટીલ પ્લાન્ટની અદભુત મુલાકાતનો લાભ મળ્યો. આ સાચેસાચી સ્ટીલ મિલ હતી, ફોન્ટાના[કેલીફોર્નિઆ]માંના શ્રી કૈસરના WPA પ્રકલ્પ ((આપણાં જાહેર બાંધકામ ખાતાં જેવું અમેરિકન સરકારી મહેકમ) જેવી જરા પણ નહીં. મજાની વાત એ છે કે ફોન્ટાનાનો પ્લાન્ટ મને સાવ બનાવટી જ લાગી આવ્યો હતો, જો કે મેં કોઇ સ્ટીલ પ્લાન્ટ તે પહેલાં જોયો નહોતો. ઇન્લેન્ડ પ્લાન્ટના જનરલ મેનેજરે મારા માટે બપોરનું ભોજન પણ ગોઠવ્યું હતું, જેમાં પ્લાન્ટના બધા જ ઉચ્ચ અધિકારીઓ હાજર રહ્યા હતા. આ બધા નાણાં પુરાં પાડનાર શ્રેષ્ઠીઓ કે ડાયરેક્ટર્સ નહોતા, તેઓ બધા હતા સ્ટીલ મિલના ખરા અધિકારીઓ - મુખ્ય મેન્ટલીજીસ્ટ, મુખ્ય સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ વિગેરે. સમગ્ર ભોજનમાં હું એક માત્ર સ્ત્રી હતી, એટલે તમે કલ્પી શકશો કે મને કેટલી મજા પડી હશે. ગાળેલાં સ્ટીલને ઢાળતાં જોવામાં કે તેમણે મને ખુબ જ નવાઈ પમાડે તેવું બીજું જે કંઈ બતાવ્યું તેમાં મને જે અચરજ થયું તે કરતાં તેઓને મને જોઇને વધારે અચરજ થયું જણાયું. તે પુરૂષોને વધારે નવાઈ તો મારા રાજકીય વિચારો જાણીને લાગી હશે - ખાસ કરીને જે હદ સુધી હું ‘પ્રત્યાઘાતી’ જણાઈ હોઈશ.

“તેઓ એવું કલ્પી જ શકતા ન હતા કે એક બુધ્ધિજીવી તેમને પુસ્તકદ્વારા ગૌરવ આપવા માગે છે. તેઓએ તો હતોત્સાહ થઇને માની જ લીધેલ કે લેખકો પાસેથી સારા શબ્દની કોઈ આશા ન રખાય. તેઓ સૌ તેમની આગવી સમજની રીતે રૂઢિવાદી હતા. કાયદા અને કાનુનની તેમની સમસ્યાની વાતો રૂવાડાં ઉભાં કરી દે તેવી હતી. એક ઉદાહરણ: માલ-વેગનોનું વિતરણ હવે ICC નિયંત્રિત કરે છે. તેમણે સ્ટીલ-પ્લાન્ટને માલ પહોંચાડવામાટે વેગનો આપવા સામે મનાઈની ધમકી આપેલ છે, તેનો જો અમલ થાય, તો દેશના બધા જ સ્ટીલ-પ્લાન્ટનું ઉત્પાદન જ ઠપ થઈ જાય. આ અંગે બહાનું એવું આપ્યું છે કે સ્ટીલ-પ્લાન્ટ વેગન ઝડપથી ખાલી નથી કરી આપતા. ખરૂં કારણ છે - બાબુસાહેબો વેગનો યુરોપને કોલસો પહોંચાડવાની હેરફેરને ફાળવવા માંગે છે. આ તો દેશમાં ઉત્પાદન રોકીને લૂંટ ચલાવવા જેવું ઉદાહરણ થયું - એવા પ્રકારનો દાખલો છે જેની બરાબરીનો દાખલો હું મારાં પુસ્તકમાં પેદા જ ન કરી શકું.”

૧૯૪૭માં કરેલ બીજાં સંશોધન તેમના કાયદાશાસ્ત્રીને તેમણે ટાંક્યાં છે:

"ન્યુ યૉર્ક સેન્ટ્રલના એફ.ડબલ્યુ. બિન્ગમનની દોરવણી હેઠળગ્રાન્ડ સેન્ટ્રલ ટર્મીનલનું નીરીક્ષણ, ખાસ કરીને ભૂમિગત રેલ લાઇન પદ્ધતિ."

"લીટલ ફોલ્સ પ્રકલ્પ (નવા રેલ વળાંક) ના ઉદઘાટનમાટે ન્યુ યૉર્ક રેલરોડના અધિકારીઓ સાથેની સફર અને તે સમયની કામગીરી જેમના હસ્તક હતી તેવા તે સમયના ઉપ-પ્રમુખ એ. એચ. વ્રાઇટ સાથેની રૂબરૂ મુલાકાત."

"સી. આર.ડુગન,ન્યુ યૉર્ક સેન્ટ્રલના જાહેર સંપર્ક મેનેજર;રૅમન્ડ એફ.બ્લોસસર, પ્રેસ બ્યુરો મેનેજર,પ્રેસ બ્યુરોના હેન્ડી ડોહર્ટી સાથેની રૂબરૂ મુલાકાતો."

"રેલરોડ એન્જીન, રેલવેના પાટા, સિગ્નલ, નૂર યાર્ડ જેવા વિષયોપરની ખાસ શૈક્ષણિક ફિલ્મોનું પ્રદર્શન."

"કે.એ. બોર્નટ્રેગર, ન્યુ યૉર્ક સેન્ટ્રલના નૂર પરિવહન મેનેજર સાથેની રૂબરૂ મુલાકાત."

પ્રકાશકની શોધ

બોબ્સ-મેરિલ (ફાઉન્ટેશન પ્રકાશક) સાથેના અસંતુષ્ટ અનુભવને કારણે એન રૅન્ડએ નક્કી કરેલ હતું કે એટલસ શ્રવ્ડ એવા પ્રકાશકને જ સોંપવી જે તેના બાબતે ખુબ ઉત્સાહીત હોય અને તેની વ્યવસ્થિત પ્રસિધ્ધિમાટે કટીબધ્ધ હોય. જો કે આ સહેલું નહોતું, કારણકે પ્રકાશન ઉદ્યોગ પ્રણાલિકાગત ડાબેરી વિચારસરણી ધરાવતો હતો અને એન રૅન્ડની વિચારસરણી માટે ખાસ સહાનુભૂતિ પણ નહોતી ધરાવતો.

બોબ્સ-મેરિલના ભૂતપૂર્વ સંપાદક અને હાલમાં પ્રખ્યાત રૅન્ડમ હાઉસ સાથે છે તે, હિરમ હૅડન, એન રૅન્ડસાથે ઘણા સમયથી સંપર્ક જાળવી રહ્યા હતા કે જેથી એટલસ શ્રવ્ડ તેમના વર્તમાન પ્રકાશકના હિસ્સામાં આવે. એન રૅન્ડના એજન્ટ, એલન કોલ્લિન્સ,તેમને રૅન્ડમ હાઉસથી દૂર રહેવા સમજાવતા, કારણકે તેમને ભય હતો કે રૅન્ડમ હાઉસની લાંબી યાદીમાં એટલસ શ્રવ્ડ 'ખોવાઇ' ન જાય. એન રૅન્ડ યાદ કરતાં કહે છે: "એલને તેમને ચોખ્ખું જ જણાવી દીધું હતું કે તેઓ તેમનાં પ્રકાશનગૃહને આ પુસ્તકમાટે યોગ્ય નહોતા ગણતા, તેથી [મુલાકાત ગોઠવવાનો] કોઇ અર્થ નથી. તેમ છતાં પણ મારો સંપર્ક કરવામાટે હું હિરમ હૅડનની હિંમતને દાદ આપું છું.તેમણે કહ્યું કે તેમને ખબર છે કે આમ કરવું પ્રકાશન- શિષ્ટાચારથી વિરુદ્ધ છે. પણ તેઓ જાણવા માગતા હતા કે અમે તેમને શા માટે ના પાડ્યાં કરતાં હતાં, તેમજ તેમને અમને આગ્રહ કરવાની એક તક જોઇતી હતી. સાથે સાથે જ,બેન્જેટ [સર્ફ, રૅન્ડમ હાઉસના વડા] એલનની સાથે વાત કરી અને ખુલ્લું જ પૂછ્યું કે તેને રૅન્ડમ હાઉસની સામે શું વાંધો છે,કારણકે તેઓ તેમની પાસેથી ઘણાં પુસ્તકો ખરીદે છે, જેને પરિણામે એલન કફોડી હાલતમાં મુકાઇ ગયા હતા, કારણકે આ રીતની પ્રથા જ નહોતી.જો કે તેને કારણે મારાપર એમની સારી છાપ પડી, કારણકે મેં આ પ્રમાણે જ કર્યું હોત. એ તો ગોળ ગોળ વાત કરવાના ઢોંગથી વિપરીત જવા બરાબર છે.

જેના પરિણામે મેં એલનને કહ્યું કે મને આ[મુલાકાત]માં રસ છે...અને તે મારી કારકીર્દીની પ્રકાશન અંગેની સૌથી ઉત્તમ અને ઉત્તેજનાવાળી મુલાકાત હતી... 'મને રૅન્ડમ હાઉસના લોકોનો ખુલ્લો, બૌદ્ધિક

અને સીધો જ અભિગમ તુર્તજ પસંદ પડી ગયો. એટલે કે હું પ્રકાશક જે ભાષા વાપરે તેમ અપેક્ષા કરતી હતી તે જ રીતે તેઓએ રજૂઆત કરી...તેઓએ વિચારોને ખુલ્લા દિલથી આવકાર્યા. હકીકતે તો, તેમણે આપણે જે કહીએ તેને સાંભળ્યું.તેઓ ખાસ્સા ઉત્સાહિત હતા અને તેમણે મારા સવાલોના સીધા સીધા જવાબો આપ્યા. દરેક પ્રકાશકે ભવિષ્યમાં શું અપેક્ષા કરવી તે અંગેના સવાલોની યાદી મેં મારા મનમાં તૈયાર રાખી હતી.'

એન રૅન્ડ જેને ખુબ જ 'તેજસ્વી કહે છે તેવો વિચાર એ મુલાકાત દરમ્યાન સર્ફને આવ્યો, જેને પરિણામે જ તેઓને આ પુસ્તક મળી ગયું." સર્ફએ 'ફીલોસોફી સ્પર્ધા'નો પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો,જેમાં પુસ્તક અનેક પ્રકાશકોને આપવામાં આવે (આવું પહેલાં કદી થયું નહોતું), કોઈ નાણાકિય બોલી માટે નહીં, પણ "હું પ્રકાશકોને પુસ્તક વાંચવાનું કહું,અને તેઓ ફીલોસોફી અને વિચારસરણીઅંગેનો તેમનો અભિગમ જણાવે. તેઓ પુસ્તકનું સંચાલન કઈ રીતે કરશે અને તે અંગે તેઓ શું માને છે. આ બધા જવાબોની મદદથી મારે નક્કી કરવાનું કે સૌથી પહેલાં આ પુસ્તક હું કોને આપું, જે ખરેખર દાદ માંગી લે તેવો વિચાર હતો."

તેમની સાથેની મુલાકાત દરમ્યાન એવો બીજો બનાવ પણ બન્યો હતો જેણે તેમને રૅન્ડમ હાઉસ સાથે કરાર કરી લેવા પ્રેર્યા. એન રૅન્ડએ તેમને કથા - વસ્તુ કે રૂપરેખા કહી નહોતી, માત્ર એટલું જ કહ્યું હતું કે "આ કોઈપણ આત્યંતિક, બાંધછોડ સિવાયનો મુડીવાદ અને મુક્ત વ્યાપારનો બચાવ છે, જે એક નવી જ ફીલોસોફી રજૂ કરે છે" અને તેનો ડાબેરી તેમ જ જમણેરી રાજકારણ વિરોધ કરશે. ત્યારે સર્ફના ભાગીદાર ડોનાલ્ડ કોપ્ફલ રે પૂછ્યું : "જો આ મુડીવાદનો બાંધછોડ સિવાયનો બચાવ હોય તો તે યહુદી-ખ્રિસ્તી નૈતિક પરંપરાની વિરુદ્ધ ટક્કર નહીં થાય?"

એન રૅન્ડનું કહેવું છે કે "આ તેઓ માટેનો બીજો તરફેણનો મુદ્દો બન્યો હતો... હજુ સુધી, મૌખિક કે લખાણમાં, કોઈને આ મુદ્દો ધ્યાનમાં આવ્યાનું મેં નોંધ્યું નહોતું. તે આટલા ફિલસુફ હોઈ શકે તે જાણીને મને ખુબ આનંદ થયો હતો. મેં તેમને ઉત્સાહથી જવાબ આપ્યો કે, હા, તેમ તો જરૂર થશે જ, અને હું તો આ જ ખાસ મુદ્દો રજૂ કરી રહી છું - નવો નૈતિકતાવાદ, જેના વગર મુડીવાદનો નૈતિક બચાવ શક્ય નથી કારણ કે યહુદી-ખ્રિસ્તી પરંપરા સાથે તેનો ક્લેશ છે જ. ખેર, તે આનાથી જરા પણ ડર્યા નહીં. તે કદાચ વધારે આકર્ષિત થયા હશે."

પ્રકાશનનો ઇતિહાસ

વિવેચનાત્મક પ્રતિભાવો

ફાઉન્ટેશનથી વિપરીત, એટલસ શ્રવ્ડનું,લગભગ દરેક પ્રકાશનમાં, વ્યાપકરીતે વિવેચન થયું. એન રૅન્ડનાં પેપર્સમાં જ એક સો અને બાવન [લગભગ ઓક્ટોબર ૧૯૪૭ દરમ્યાન જ] વિવેચનો હતાં.ફાઉન્ટેશનનાં મોટા ભાગનાં વિવેચનો હકારાત્મક હતાં. તેનાથી વિપરીત એટલસ શ્રવ્ડનાં વિવેચનો મહદ અંશે, ખાસ કરીને મુખ્ય પ્રકાશનોમાં,નકારાત્મક હતાં..એન રૅન્ડની ફીલોસોફી એટલસ શ્રવ્ડમાં સ્પષ્ટપણે છતી થઈ હતી એટલે વિવેચકોના પ્રતિભાવ પણ તે મુજબના હતા.

જ થાય છે અને સદાચારીઓ, રહસ્યવાદી સાધકો, આવક વેરાઓ, પ્રાધ્યાપકો, પરોપકારવાદીઓ, સામ્યવાદ અને ખ્રિસ્તીચારિત્ર્યના ઘિક્કારની લાગણીથી ભરેલ છે. વિવેચક સમાપનમાં કહે છે કે એન રૅન્ડપાસે પણ ૧૯મી સદીના પરોપકારવાદીઓનો એક 'નાનાં કાલ્પનિક રામરાજ્ય'નો જ ઉકેલ છે.

કૅથોલિક અખબાર જગતને આઘાત એ બાબતે હતો કે એન રૅન્ડ ઈશ્વરનો જ પરિત્યાગ કરી બેઠાં છે અને વળી તે એવી માન્યતા ધરાવે છે આપણને આપણા માટે જ જીવવાનો અધિકાર છે. કોમનવીલની ફરિયાદ આદમનાં આદિ પાપના વિરોધ અને સહાનુભૂતિ, સખાવત તેમ જ વિનમ્રતાના અભાવમાટે હતી. બીજા એક કૅથોલિક વિવેચકે તેને તેણે વાંચેલ બધાં જ પુસ્તકોમાં સહુથી વધારે અનૈતિક અને ઘાતક કહ્યું, પણ તેમને એ ધરપત હતી કે તેના ૫૦૦,૦૦૦ શબ્દો લાબું ટકી નહીં શકે. [*પચાસ વરસ પછી પણ નવલકથાની વરસે ૧૨૫,૦૦૦ નકલો વેંચાઈ રહી છે.*] અન્ય એક કૅથોલિક વિવેચકનો અભિપ્રાય હતો કે રૅન્ડ તર્ક કરતાં બુધ્ધિને વધારે માને છે, નહીંતર તે કંઈ પણ આધ્યાત્મિક ગૂઢને ઉતારી શા માટે પાડે.

સહુથી વધુ નકારક વિવેચન છાપ્યું [અને હમણાં થોડા સમય પહેલાં ફરીથી મુદ્રિત થયેલ] રૂઢીવાદી નેશનલ રીવ્યુએ, જેણે વિવેચક તરીકે એક અન્ય સામ્યવાદી વ્હીટ્ટેકર ચેમ્બર્સને પસંદ કર્યા હતા. તેમણે તો શરૂઆત જ પુસ્તકને અત્યંત દારૂણ અને ખાસું અવિવેકી ગણાવીને કરી, એવું પુસ્તક કહ્યું કે થોડીપણ ડાહી વ્યક્તિ જેને ગંભીરતાથી ન લે. તેમણે તેનાં શ્વેત-શ્યામ પાત્રોને કવખોડ્યાં અને તેઓના સંદેશને ભૌતિકતાવાદી કહ્યો તો વળી તેમણે સુખની શોધના હેતુને પણ આડે હાથે લીધો. તેમનું કહેવું હતું કે રૅન્ડનો સર્વગ્રાહી ધમંડ અને તુમાખીનો અર્થ એ કે તેઓ નાઝી છે, જે તેના વિરોધીઓને ગેંસ ચેમ્બરમાં ધકેલી દે.

વિવેચનોમાંની અતિપ્રતિકુળ ટીકાઓ અને આત્યંતિક વિરોધે પ્રકાશકોને ક્ષોભિત કરી દીધા તો રૅન્ડને આપણા યુગની બૌદ્ધિક નાદારી વિષેની તેમની માન્યતામાં તેમ જ તેમની આમૂલ ફીલોસોફી અને સંસ્કારમાં તેનો પ્રયોગ કરવા બાબતે લોકોને પ્રશિક્ષિત કરવાની જરૂરીયાત અંગે વધુ દ્રઢ કર્યાં. જીવનનાં તેમના વિચારોપર ડઝનબંધ કતા-વાર્તા સિવયાની કક્ષાના લેખો લખીને તેમ જ જેમણે આ બૌદ્ધિક વસિયતને આજે પણ ટકાવી રાખેલ છે તેવી 'નવ-બૌદ્ધિકો'ની પેઢીને પ્રશિક્ષણ પૂરું પાડીને તેમનાં છેલ્લાં પચીસ વરસોમાં તેમણે એ જ કર્યું.

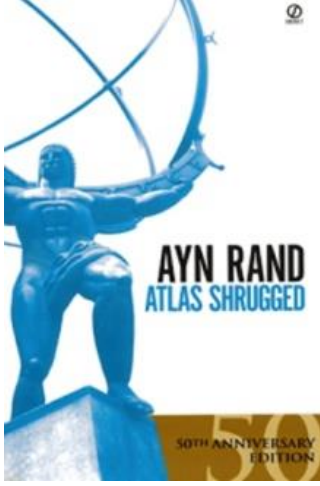
પુસ્તકનું વેચાણ

રૅન્ડમ હાઉસે શરૂઆત લગભગ ૧૦૦,૦૦૦ નકલ છાપીને કરી. પ્રકાશનના ત્રીજા દિવસે - ૧૦મી ઓક્ટોબર, ૧૯૫૭- તે ન્યુ-યોર્ક ટાઇમ્સની સૌથી-વધુ-વેચાણની યાદીમાં છઠ્ઠા ક્રમે હતું. ૮મી ડીસેમ્બર, ૧૯૫૭થી શરૂ થતા છ-સપ્તાહના સમયગાળામાં સર્વોચ્ચ ચોથાં સ્થાન પર પહોંચીને તે ૨૧ સપ્તાહ સધી આ યાદીપર રહ્યું. પહેલા બાર મહીનામાં તેનું ચોખ્ખું વેચાણ ૭૦,૦૦૦ નકલોનું થયું હતું. ૧૯૯૨માં જ્યારે પેન્ડવિન ગ્રુપ [અમેરીકા]ના વિભાગ ડ્યુટ્ટોને જ્યારે વેચાણ સંભાળ્યું ત્યાં સુધી રૅન્ડમ હાઉસનું વેચાણ ૨૫૦,૦૦૦ નકલને આંબી ગયું હતું.

ન્યુ અમેરીકન લાયબ્રેરીદ્વારા પ્રકાશિત પહેલી પેપરબેક આવૃત્તિસમયે તેની ૧૫૦,૦૦૦ નકલ છપાઈ હતી, જ્યારે ફરીથી પહેલા ૧૨ મહીનામાં ચોખ્ખું વેચાણ ૭૦,૦૦૦ નકલનું થયું હતું.

એન રૅન્ડનું અવલોકન રહ્યું છે કે તેમનાં પુસ્તકોનું વેચાણ સમય જતાં, મોઢાંમોઢ પ્રસિધ્ધિથી વધ્યું છે અને તે રીતે તે "મારાજેવા વાચકો" સુધી પહોંચેલ છે.

૨૦૦૯ સુધીમાં તેના અમેરીકન પ્રકાશકો ૭,૦૦૦,૦૦૦થી વધુ નકલ વેચી ચુક્યા હતા. પેન્ગ્વીન મોડર્ન ક્લાસિક્સએ તેની બ્રિટિશ આવૃત્તિ ૨૦૦૭માં કરી.

૭ પચાસ વરસથી પ્રકાશિત થઈ રહેલ આ નવલકથાની ખુબી એ છે કે હમણાંનાં વરસોમાં તેનું વેચાણ વધતું જણાય છે.

ન્યુ અમેરીકન લાયબ્રેરીની પેપરબેક આવૃત્તિનું ૧૯૮૦ના દાયકામાં સરાસરી વાર્ષિક વેચાણ ૭૭,૬૦૦ નકલનું હતું, જે ૧૯૯૦ના દાયકામાં વાર્ષિક ૯૫,૨૦૦ નકલ સુધી પહોંચ્યું હતું, જ્યારે હાલના દાયકામાં તે વાર્ષિક ૧૬૬,૦૦૩ નકલએ પહોંચ્યું છે. ૫૦ વરસ પછી તેનાં વાર્ષિક વેચાણો અત્યાર સુધીનાં ઉંચાં મથાળે છે. પેન્ગ્વીન ગ્રુપ [અમેરીકા] તેની ચાર પ્રકારની આવૃત્તિ કરે છે: પાકાં પૂંઠાની, બે પ્રકારની પેપરબેક આવૃત્તિ અને એક સામુહિક-બજાર આવૃત્તિ.

૨૦૦૯માં તેનું કોઈ-પણ-સમયનું-સર્વાધિક વેચાણ ૫૨૦,૦૦૦ નકલનું થયું હતું.

❖ [The History of Atlas Shrugged: An Essay on the Genesis of the Book](#)નો અનુવાદ

અનુવાદકની નોંધ:

અહીં લીધેલ ચિત્રો નેટ પરથી લેખની રજૂઆતને વધુ ગ્રાહ્ય બનવવાના આશયથી આ અનુવાદમાં ઉમેરેલ છે. ચિત્રોનો પ્રકાશનાધિકાર જે તે મૂળ કર્તાનો અબાધિત છે.

What if **Atlas** decided it wasn't worth the trouble to hold the celestial sphere up? What if one day **Atlas** just shrugged and let it fall??